

PAPER DETAILS

TITLE: Semseddîn-i Sivâsî'nin Mevlîd'inde Hz. Peygamber'in Ontolojik Konumu ve Ahlâkî Yetkinliği

AUTHORS: Fatih ÇINAR

PAGES: 190-209

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2704606>

UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ

UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2 (Aralık/December 2022): 190-209

Şemseddîn-i Sivâsî'nin Mevlîd'inde Hz. Peygamber'in Ontolojik Konumu ve Ahlâkî Yetkinliği
The Ontological Position and Moral Competen of the Prophet in Shamsaddîn al-Sivâsî's Mavlîd

Fatih Çınar

Dr., Sivas Müftülüğü İl Vâizi

Dr., Provincial Preacher of Sivas Mufti Office

Sivas, Türkiye

cinar.fatih.58@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8192-1714>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Ekim/October 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık/December 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2022

Atıf / Citation

Çınar, Fatih. "Şemseddîn-i Sivâsî'nin Mevlîd'inde Hz. Peygamber'in Ontolojik Konumu ve Ahlâkî Yetkinliği". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık/December 2022), 190-209. <https://doi.org/10.54122/umde.1188150>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Fatih Çınar).

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Nevşehir Hacı Bektas Veli University

Lisans Bilgisi / Liscence Information

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Öz

Türk-İslâm geleneği içerisinde Hz. Peygamber'in ontolojik konumu, ahlâkî değeri ve ona duyulan sevgiyi ifade etmesi bakımından mevlîd geleneği büyük bir öneme sahiptir. Anadolu'da, bilhassa Sivas ve civarında yüzyıllardır okuna gelen mevlîd türü eserlerin başında Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd'i* gelmektedir. Sivâsî, bu eserinde, vahdet-i vücûd düşüncesi bağlamında Hz. Peygamber'in ontolojik konumunu ve ahlâkî yetkinliğini konu edinmiştir. Şemseddîn Efendi, nûr-i Muhammedî, ef'âl, sîfât ve Zât tecellîleri, Hakk'ın zuhuru, insana verdiği değer, mârifet telakkisi, Hz. Peygamber'in mucizeleri, onun nurunun her an zuhur ettiği yönündeki söylemi, nefis mertebelerini kat etmede Hz. Peygamber'in nûru ile seyrin önemine dair vurguları, mirâcın manevî boyutuyla ilgili aktardıkları, fenâ, bekâ, cem', fark, aşk, şevk gibi kavramlar çerçevesindeki değerlendirmeleriyle Hz. Peygamber'in ontolojik bakımdan konumuna ve Hak katındaki değerine dair fikirlerini serdetmiştir. Sivâsî, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in değerine işaret eden bazı âyetleri aktarması, Hz. Peygamber'in sünnetine ittibânın önemini sıklıkla vurgulaması, iffetli, sadık, cömert ve güler yüzlü, dünya için kızmayan, sabırlı, özü kabul eden, boş konuşmayan, az yiyen, hastayı ziyaret eden, alçak gönüllü, yetime sahip çıkan, az uyuyan, hilm, hayâ sahibi ve mütevekkil, ibadete düşkün ve savaş hukukuna riâyetkâr olması gibi sıraladığı ahlâk-ı Nebî tasvirleri ile onun insan-ı kâmil noktasında yetkin ahlâk sahibi oluşuyla ilgili düşüncelerini aktarmıştır. Makalede, Sivâsî'nin Hz. Peygamber'in rûhî ve fizikî yönleri arasında kurduğu denge göz önünde bulundurularak, Kur'ân ahlâkını temsil konumunda olan Hz. Peygamber'e dâir değerlendirmeleri, *Mevlîd* adlı eseri bağlamında ele alınmıştır. Sivâsî'nin Hz. Peygamber'e dair ontolojik ve ahlâkî değerlendirmelerinde vahdet-i vücûd düşüncesinin temsilcileri ve mevlîd müellifleri içerisinde etkilendiği bazı isimler üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hz. Peygamber, Şemseddîn-i Sivâsî, Mevlîd, Ontoloji, Ahlâk

Abstract

In the Turkish-Islamic tradition, tradition of mawlid has a great importance in terms of expressing the ontological position of the Prophet, his moral value and the love for him. Shamsaddîn al- Sivâsî's *Mawlid* is at the forefront of the mawlid type works that have been read for centuries in Anatolia, especially in Sivas and its environs. In this work, Sivâsî, in the context of the idea of unity of existence, it deals with the ontological position and moral competence of the Prophet. Sivâsî, deals with the concept as, nur al-Muhammadi, af'âl, manifestations of adjectives and essence, the appearance of God, the value he gives to human beings, His understanding of ingenuity, miracles of the Prophet, his discourse that his light appears at every moment, the Prophet's emphasis on the importance of navigating with his light, his evaluations about the spiritual dimension of ascension and his evaluations within the framework of concepts such as fanâ, baqa, jam', fark, love, enthusiasm. He has revealed his ideas about the ontological position of the Prophet and his value in the eyes of God. Sivâsî, in the Qur'an, some verses pointing to the value of the Prophet, he frequently emphasizes the importance of following the Sunnah of the Prophet, is chaste, loyal, generous and smiling, does not get angry for the world, is patient, accepts apologies, does not talk nonsense, eats little, visits the sick, is humble, takes care of orphans, He conveyed his thoughts about the Prophet's morality as a perfect human being, with descriptions of the Prophet, such as sleeping, being prudent, possessing modesty and being resigned, fond of worship and obeying the law of war. In the article, Sivâsî's considering the balance that the Prophet established between his spiritual and physical aspects, his evaluations of the Prophet are discussed in the context of his work called Mawlid. Sivâsî's ontological and moral evaluations of the Prophet, some names that were influenced by the representatives of the idea of unity of existence and mawlid authors were also emphasized.

Keywords: Mysticism, Prophet Muhammed, Shamsaddîn al-Sivâsî, Mawlid, Ontology, Ethics

Giriş

Hz. Peygamber'e duyulan sevginin edebiyata yansıyan bir türü olarak mevlîd, Türk-İslâm geleneği içerisinde, kullanılan vezin, usûl, içerik ve fikrî boyuttaki tesiriyle geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiştir. Anadolu coğrafyasında yüzlerce mevlîd yazılmış, sadece

Hız. Peygamber'in doğum gününde değil, düğün, cenâze, sünnet ve diğler özel günlerde de bu mevlîdler okuna gelmiştir. Bu çalışmada, mevlîd müellifleri arasında dikkat çekici bir konuma sahip olan Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîdü'n-Nebî* adlı eserinde Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliğine dâir düşünceleri konu edinilmiştir. Ayrıca Sivâsî'nin *Mevlîd'i* ile diğler bazı mevlîd müelliflerinin eserlerini telif süreçleri, vezinleri, işlenen konularla ilgili bazı değlerlendirmeler de yapılmıştır.

1. Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd'i*

Mevlîdü'n-Nebî adlı eser, Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun müessisi olan Şemseddîn-i Sivâsî'nin (öl. 1006/1597) en meşhur ve yaygın eserlerinden biridir.¹ Yeğeni ve damadı Receb-i Sivâsî, *Necmü'l-hüdâ fî menâkibiş-Şeyh Şemseddîn Ebi's-senâ* adlı eserinde bu eserin yazım süreciyle ilgili detaylı bilgiler nakletmiştir. Recep Efendi'nin anlattığına göre Sivâsî, Hz. Peygamber'e özel bir hizmette bulunmayı arzulamış, çevresindeki mevlîd kitaplarının çokluğundan dolayı mevlîd yazma noktasında bir tereddüt yaşamıştır. Bir gün mevlîd yazmak niyetiyle eline kâğıt ve kalem alan Sivâsî, Hz. Peygamber'den izin alıp almadığını soran bir sesle irkilmiş, bunun üzerine kâğıt ve kalem elinden düşmüştür. O, Hz.

¹ Sivâsî'nin hayatı, eserleri, ailesi, tarikatı ve tesiri için bk. Receb-i Sivâsî, *Necmü'l-hüdâ fî menâkibiş-Şeyh Şemsüddîn Ebi's-Senâ* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Paşa, 694/2), 51a; Harîrî-zâde Mehmed Kemâleddin Efendi, *Tıbyanü'l-vesâilî'l-hakâik fî beyânî selâsîlî't-tarâik* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, 430-432), 2/209b; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Şairleri*, (Sivas: Kâmil Matbaası, 1948) 11; Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyetü'l-ihvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat)*, nşr. Osman Türer (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 315; Mustafa Safâî, *Nuhbetü'l-âsâr min fevâidü'l-eş'âr (Tezkire-i Safâî)*, nşr. Pervin Çapan (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005) 564; Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Mecelletü'n-nisâb* (Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 2000), 278a; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî yahud tezkire-i meşâhir-i Osmâniyye*, nşr. Ali Aktan vd. (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1996), 4/97; Necdet Ayhan, *Tokat Zileli Muharrem Efendi'nin Künûzü'l-evliyâ ve rumûzü'l-asfiyâ Adlı Eserinin İncelenmesi ve Değlerlendirilmesi* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2014), 41-42; Cihat Zorlu, *Ebu'l-Leys Muharrem Bin Muhammed ez-Zilî'nin Hubbu'l-Mesâil Adlı Eseri Bağlamında Fıkıh Tasavvuf İlişkisi* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 15-30; Kadir Özköse, "Zileli Muharrem Efendi'nin Tasavvufî Düşüncesi", *Tarihi ve Kültürüyle II. Zile Sempozyumu*, ed. Mehmet Yardımcı (İzmir: Zile Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 338-343; M. Rahmi Telkenaroğlu, "Zileli Muharrem Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), Ek-2/701-702; Mahmut Çavuş, *Arakiyeci-zâde Ahmed b. Ali et-Tokâdî ve Şifâü's-Safiyesinin Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 25-37, 175; Mehmed Tâhir, *Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*, nşr. Tüccâr-zâde İbrahim Hilmi (İstanbul: Kütüphanesi-i İslâm, 1318), 7-8; Hoca-zâde Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ* (İstanbul: Dâru'l-hilâfeti'l-âliyye, 1317), 91; Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000) 1/95; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 3/474; Abdi-zâde Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi* (İstanbul: Hikmet Matbaası, 1327-1330), 1/342; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 108; *Salname-i Vilayeti Sivas 1308* (Sivas: Sivas Vilayet Matbaası, 1891), 200; Mahmûd Cemâleddin el-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye*, nşr. Mehmet Serhan Tayşi (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013), 562. Joseph V. Hammer *Osmanlı Tarihi* (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2014), 2/212; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm* (İstanbul: Mihran, 1306), 4/2799; İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şâirleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 3/1743-1744; Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değlerleri", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 188; Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar* (İstanbul: İnkılap Yayınları, ts.), 213; Nurhan Atasoy, "Osmanlı Dönemi Tarikat Kıyafetleri ve Cihazları", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 198; Sâdık Vıcdânî, *Tomâr-ı Turük-ı Aliyye (Tarikatlar ve Silsileleri)*, nşr. İrfan Gündüz (İstanbul: Enderûn Kitabevi, 1995), 250; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (1999), 561; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-kütübi ve'l-fünûn* (Bağdat: Mektebetü'l-müsenneh, 1941), 1/729; 2/1001, 1123; Mehmed Tâhir, *Ahlak Kitaplarımız* (İstanbul: Necmi İstikbâl Matbaası, 1325), 12; Abdülbâki Gölpınarlı, "Şemsiyye", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970), 11/423; Hasan Aksoy, *Şemseddîn-i Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Mevlîdi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983), 3-12, Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 38/524-525; A. Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 138; Fatih Çınar, *Şemseddîn-i Sivâsî ve Tasavvufî Görüşleri* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 1-421.

Peygamber’e salat ve selam getirmeye ve ağlamaya başlamış, Hz. Peygamber’in ruhâniyetine teveccühle bir anda kendisini mânâ âleminde bulunduğunu ve bu âlemde sahâbe-i kirâmın birçoğunu müşâhede ettiğini nakletmiştir. Sivâsî, Hz. Ali’yi görünce hüznünün gittiğini, onun kucağında, görenleri kendisine hayran bırakan bir çocuk ile kendisine geldiğini, Hz. Ali’nin bu çocuğu Hz. Peygamber’in emriyle kendisine verilmesini söylediğini, İmâm-ı Ali’nin o çocuğun yüzüne bakarak Kur’ânî hakikatleri okumasını tavsiye ettiğini, bu istiğrak halinin ardından kendisine geldiğinde kendisini hikmet ve marifet nurları içerisinde bulunduğunu ve bu manevî zevkle mevlîdini kaleme aldığını anlatmıştır.²

Sivâsî’nin *Mevlîd’i*, arûz vezninin remel bahsinde “*Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün*” kalıbında yazılmıştır. Eser, 1217 beyittir.³ Sivâsî, eserin telîf tarihine ilişkin şu beyitlerde bilgi vermiştir:

“*Cümle karnı seyr idüp nûr-i Nebî/ Geldi zâ târihi hem seksen yedi.*”⁴

“*Nûh sad u heştâd u heştî târîhin/ Gurresinde hem rebû’l-evvelîn.*”⁵

İlk beyitte esere 987/1579 yılında başladığı, ikinci beyitte ise 988/1580 yılında tamamlandığı ifade edilmiştir.⁶

Sivâsî’nin *Mevlîd’i*, Süleymân Çelebî’nin (öl. 825/1422) *Mevlîd’i* ile bazı benzerlikler gösterse de bu iki *Mevlîd* arasında büyük ölçüde farklar söz konusudur. Söz gelimi Süleyman Çelebî’nin *Mevlîd’inde* yer alan hicret, nasihat, Peygamber’in hastalığını beyan, Hz. Peygamber’in vefatı gibi kısımlar Sivâsî’nin *Mevlîd’inde* bulunmamaktadır.⁷ Sivâsî’nin bu eseri, Süleymân Çelebî’nin eserinden daha uzundur, vezin, tertib ve mânâ bütünlüğü açısından Çelebî’nin *Mevlîd’inden* çok farklıdır.⁸ “*Fî tevîdî’l-ef’âl*” bölümü ile başlayan Şemseddîn-i Sivâsî’nin *Mevlîd’inde*, “*Kaside fî medhi’n-Nebiyyi ve ashâbihî*”, “*Sebeb-i telîf*”, “*Ahlâk-ı Nebî*”, “*Âgâz-ı kitâb*”, “*Faslun fî sîret-i nûrihî (sav)*”, “*Hikâyet-i münâsib-i hâl li- Abdillâhi’bni Abdilmuttalib*”, “*Fasl fî teşerrüfi’l-vâlidihî bi-nûri’n-Nebî (sav)*”, “*Hikâyet-i dîger fî fazli’n-Nebî (sav)*”, “*Faslun fî himmetihî hakkı ümmetihî (sav)*”, “*Faslun fî irhâsâtihi Hz. Resûlillâh (sav) fî hikâyeti’l-mübeyyen*”, “*Faslun fî rızâihî (sav)*”, “*Faslun fî kemâlâtı Resûlillâh (sav)*”, “*Faslun fî seyri Hz. Resûlillâh ilâş-Şâm*”, “*Faslun fî ahvâlihî kable’n-*

² Sivâsî, *Necmü’l-hüdâ*, 3a-3b.

³ Meral Ünal, *Mevlîd’in* 1195 beyit olduğunu söylemiştir. Meral Ünal, *es-Sivâsî-Şemseddîn Ahmet b. Muhammed b. Arif Ez-Zilî’nin Mevlidi’n-Nebî İsimli Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 4; Rıfat Kütük, *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî’nin Gül-Efşân İsimli Mevlidi* (Erzurum: Ertual Akademi Yayıncılık, 2018), 64-65.

⁴ Sivâsî, *Mevlîd*, 104.

⁵ Sivâsî, *Mevlîd*, 166.

⁶ Sivâsî, *Mevlîd*, 24.

⁷ Aksoy, “Şemseddîn Sivâsî, Hayatı, Eserleri, Mevlid’i”, 157-158.

⁸ Sivâsî, *Mevlîd*, 26.

nübivveti ve bedeihâ (sav), “*Faslun fî mevlûdî'l-mâneviyyi ve zuhuri nûrihî fî ümmetihî bi-hasebi'l-istidât ilâ yevmi'l-tenâd*”, “*Kâle'n-Nebîyyü (sav) lâ tezâlû tâîfetün min ümmetî zâhirîne ale'l-hakkı ilâ kıyâmi's-sâati*”, “*Münâcât-ı kâziye'l-hâcât*”, “*Kasîde fî medhihi'l-kerîm ya'nî Resûlullâh (sav)*”, “*Faslun fî mi'râcî Resûl (sav)*”, “*Fî mi'râc*”, “*Faslun fî seyrihî mine's-Sidreti ilâ mâşâallâh*”, “*Faslun fî esrârî'z-zâhiri leyleti'l-mi'râc (sav)*”, “*Faslun fî bişâreti min bişârâtî'l-mi'râcî'n-Nebî (sav)*”, “*Faslun fî mucizâtî'l-bâhireti (sav)*”, “*Faslun fî inşikâkî'l-kameri bi-duâihî ve işârâtihî Resûl (sav)*”, “*Faslun fî icâbeti's-şecereti li-dâvetihî*”, “*Faslun fî hanîni'l-cez'i bi-firâkihî ve teskînihî bi-va'dihî*”, “*Faslun fî tekellümü'z-zî'bi'l-murâî ve tergîbi'l-İslâm*”, “*Faslun fî mucizâtihî'l-müteferrikatî*”, “*Faslun fî hâtîmeti'l-kitâb*” ve “*Duâyı Pâdişâh-ı âlem-penâh*” bölümleri yer almaktadır.⁹ Sivâsî'nin *Mevlîd*i daha çok Orta ve Doğu Anadolu'da tanınmış ve mevlîdlerde okuna gelmiştir.¹⁰ Bu özelliklerinin yanı sıra Sivâsî'nin *Mevlîd*i, ontolojik bakımdan Hz. Peygamber'in konumu ve ahlâkî yetkinliğine dair yoğun bilgi içermektedir. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in bu yönlerine dair Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde dile getirdiği düşünceleri ele alınmıştır.

2. Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde Ontolojik Açıdan Hz. Peygamber: Nûr-i Muhammedî Düşüncesi ve Kâmil İnsan Modeli Olarak Hz. Peygamber

Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde işlenen konuları, Hz. Peygamber'in yaratılış hiyerarşisindeki konumu ve onun ahlâkî yetkinliği olarak iki ana başlık altında toplanabilir. Sivâsî, nûr-i Muhammedî ve insan-ı kâmil düşüncesi ile Hz. Peygamber'in ontolojik konumunu döngüsel (nüüzül ve urûc) bir bakış açısı olan vahdet-i vücûd telakkîsi bağlamında ele alır. *Mevlîd*'in başında vahdet-i vücûd düşüncesinin mevzuu olan Hak, meselesi olan kesret-vahdet ve bu düşüncenin ilkesi olan Hakk'ın âlemlerle münâsebetini ifade eden esmâ, sıfât ve ef'âl tecellîleri üzerinde durur.¹¹ Sivâsî öncelikle, “*Kün*” emri ile âlemi varlık sahnesine çıkaran ve varlık âleminin onunla varlık seyrinde sürekli bulunduğunu söyleyerek ilm-i ilâhînin konusu olan Hakk'a işaret eder.¹² Hemen ardından;

⁹ Sivâsî, *Mevlîd*, 31-167.

¹⁰ Aksoy, *Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlîdî, Tenkitli Neşir*, 3-12.

¹¹ İlm-i ilâhî olarak adlandırılan metafizik düşüncenin mevzu, mebâdî ve mesâili ile ilgili olarak Abdullah Kartal'ın şu makalesine bakılabilir: Abdullah Kartal, “Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer'î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/2, (2015), 149-175.

¹² Sivâsî, şu beyitlerde ilm-i ilâhînin konusu olan Hakk'a dâir anlatılarını dile getirmiştir:

“*Ey Hüdâvendâ tûvânâ pâdişâh / Yerde gökte Senden özge yok ilâh
Yoğiken eşyâyı icâd eyledin / “Kün” dedin vîrânı âbâd eyledin
Sakf-ı merfûu yarattın bî-sütûn / Döşedin altına arzı fevk-ı nûn
Zîr ü bâlâ çün bezendi bî-kusur / Birisine dön dedin birine dūr*

Döndü gök emrinle tuttu yer karâr / Pes hüvveydâ oldu leyl ile nehâr.” Şemseddin Sivâsî, *Mevlîd*, haz. Hasan Aksoy (Sivas Belediyesi Yayınları, İstanbul 2015), 29.

“Çün bu kesret âlemi buldu vücûd/ Vahdet-i Zâtına oldular şühûd

Şâhid iken sana eşyâ her ne var/ Bu acebdir kim oluptur perdedâr

Fi’line ekvân-ı kıldın hoş nikâb/ Nitekim evsâfına fi’lin hicâb

Perdedir hurşîd-i Zât’ına sıfât/ Nicesi derk ede ayn-i mümkinât” ifadeleriyle Hakk’ın mümkünlerin aynına tecellisiyle fiil ve sıfâtlarına eşyayı perde kılması başlıklarında, ilm-i ilâhînin meselesi olan kesret ve vahdet konusunu işler.¹³ O, “*Fî Tevhîdî’l-ef’âl*” şeklinde açtığı başlıktaki “*Cümle eşyâdan zuhûr eden kemâl/ Hep senindir ey Hüdâ-yı zü’l-Celâl*” beytiyle bu defa Hakk’ın fiilindeki birliği ifade ile yine kesret-vahdet konusunun temel başlıklarından bir diğerini dile getirir.¹⁴

Şemseddîn Efendi, bu anlatıları ile Hakk’ın zuhûru, insanın değeri ve nûr-i Muhammedî düşüncesi üzerinden mârifet telakkisini temellendirmeyi amaçlamıştır. Sivâsî, bu temellendirmesinin üzerine, Hakk’ın lâ taayyün mertebesindeki yokluğunu ve Zât-ı Mutlak’ın kâinatın hulâsası olan nûr-i Muhammedî’ye tecellîsi ile eşyanın taayyününün başladığını ifade eder.¹⁵ Şemseddîn Efendi, Hakk’ın nûr-i Muhammedî’yi var edip ona tecellîsi ve sonraki mertebelerdeki tecellîlerini, nihâyetinde kâinatın hülâsası olan insanı varlık sahnesine çıkarmasını dile getirerek Hz. Peygamber’in ontolojik bakımından varlık âleminin temeli olduğu görüşünü dile getirir.¹⁶ O, Hz. Peygamber’in rûhunun Hakk’a ayna olması ve taayyün-i evvel mertebesi olan nûr-i Muhammedî’nin eşyanın temeli oluşunu detaylı bir şekilde şöyle izah eder:

“Rûh-i pâk-i Ahmedî mir’ât ola/ Mazhariyette bu hem bi’z-Zât ola

Buna mazhar ola ayn-ı mümkinât/ Biline “el-Hakku minnî” nükât

Ahmed’in nûrunu evvel kıldı var/ Zât-ı nûrundan okurdu Girdigâr

¹³ Sivâsî, *Mevlîd*, 29-30.

¹⁴ Sivâsî, *Mevlîd*, 31.

¹⁵ Şemseddîn-i Sivâsî, şu beyitlerde Hakk’ın mutlak gayb oluşunu ve bu mertebede mutlak bilinemezliğini dile getirmiştir:

*“Vahdet-i mahzında iken ol ilâh/ Yoğidi bu fevk u taht u kûh u gâh
Bahr-i vahdetteydi ol dürr-i yetîm/ Yoğidi kesretten âvâz ey selî
Vahdet-i Zât’ında idi hep şûûn/ Dahî munzam olmamıştı kâf u nûn
Yoğidi evsâf-ı esmâdan nişân/ dinlegil ânın zuhûrundan beyân.”* Sivâsî, *Mevlîd*, 48.

Sivâsî, *Mevlîd*’inin bir başka yerinde Hakk’ın lâ taayyün mertebesinde “*Zât-ı Mutlak*” oluşuna dâir şu aktarımda bulunmuştur:

*Sıyyemâ mahbûbu için lâ-yezel/ Cins ü emsâlden münezzeh zü’l-Celâl
Fevk u tahtten hem muarrâ Zât-ı pâk/ Vahdet-i Zât’ında gark eflâk-i hâk.”* Sivâsî, *Mevlîd*, 129.

¹⁶ O, bu konuda şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Ol şûûm birbirin izhâr ede/ Vahdetine her biri ikrâr ede
Düzüle bu sâfilât ü âliyât/ Hâsıl ola cümle emr-i mümkinât
Yaşana dükkân ü bâzâr açıla/ Her taraf bir nev’a Gülzâr açıla
Sonradan gele bu şehrin hocası/ Ya’ni insân-ı mükerrerrem nicesi.”* Sivâsî, *Mevlîd*, 49.

Çünkü nûr-i Ahmedî buldu vücûd/ Etti ol dem Rabbisine sücûd

Rûh-i Ahmed'den de rûh-i enbiyâ/ Yaradıldı cümleten ziyâ

Enbiyâ ervâhı çün buldu zuhûr/ Evliyâ ervâhı andan aldı nûr

Evliyâ rûhundan oldu mü'minûn/ Böyle zâhir oldu sırr-ı kâf u nûn."¹⁷

Şemseddîn-i Sivâsî, Hz. Peygamber'in nurunun Hz. Âdem'e, ondan eşi Hz. Havvâ'ya, ondan da Hz. Şîs'e intikâlini aktardıktan sonra bu nurun kimde ortaya çıkmışsa onu şâh konumuna yükselttiğini ifade eder ve son olarak Hz. Peygamber'in babası Hz. Abdullah'ın alnında parlayan bu nûr nedeniyle onu görenlerin Hz. Abdullah'a âşık olduklarını söyler.¹⁸ Hz. Âmine'nin Hz. Abdullah'tan bu nûru alıp kendinde farklı şeylerin olduğunu fark ettiğini, onun hamilelik sürecinde yaşadığı çeşitli olağanüstü olayları, ardından doğum esnasında yaşadığı hâdiseleri ve çevredekilerin Hz. Peygamber'in nübüvvet mührüne şâhit oluşlarını nakleder.¹⁹ Sivâsî'nin bu anlatımları, Hz. Peygamber'in bütün ilimlerin mahzeni²⁰ ve mebbe-i halk olması,²¹ mazhar-ı Hak olan konumu,²² her an Hz. Peygamber'in nurunun zuhur edip kıyâmete kadar devam etmesi,²³ bu nurun her dönemde bir kâminden zuhur etmesi,²⁴ her şeyde ve her yerde görünenin Habîb'in nuru olması hususlarını dile getirmek için takip ettiği bir yoldur.²⁵

¹⁷ Şemseddîn Efendi, nûr-i Muhammedî'den zuhûr ettiğini söylediği varlık seyrinin devamını mü'minlerin ruhundan âşiyânın, ondan kâfirlerin, kâfirlerden münâfıkların yaratıldığını, ardından insan ruhundan meleklerin, onların ruhlarından cinlerin, mü'min cinlerin ruhlarından şeytanların, bundan sonra nebât ve madenlerin var edilmesi şeklinde sıralamıştır. Sivâsî, *Mevlîd*, 50-51. Sivâsî'nin dile getirdiği bu düşünce, İbnü'l-Arabî'nin konuya dair kabulünü yansıtmaktadır. İbn Arabî, *Ankâu muğrib fî hatmî'l-evliyâ ve şemsî'l-mağrib*, tah. Abdülbâkî Miftâh (Dimeşk: Dâru Ninova, 2016), 202.

¹⁸ Sivâsî, *Mevlîd*, 52-54. Sivâsî'nin dile getirdiği bu husus, İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin sıklıkla dile getirdikleri bir kabuldür. Michel Chodkiewicz, *Velayet Mührü: İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet* (İstanbul: Sufi Kitap, 2022), 83-101; Claude Addas, *Ehl-i Beyt-i Muhammedî* (İstanbul: Sufi Kitap, 2021), 70-75.

¹⁹ Sivâsî, *Mevlîd*, 58-59.

²⁰ "Kim bilesiz kimdir ol sultân-ı dîn/ Cümle ilmin mahzeni ol hân-ı dîn" beytinde Sivâsî, bu düşüncesini dile getirmiştir. Sivâsî, *Mevlîd*, 60.

²¹ "Yokdurur halkımda andan muhterem/ Mebbe-i halkımdır ol kân-ı kerem" ifadesiyle Sivâsî, Hz. Peygamber'in bu konumuna işaret etmiştir. Sivâsî, *Mevlîd*, 63. Sivâsî, bir başka yerde de aynı hususa şu şekilde değinmiştir:

"Mebbe-i kevnayn olan budur tamâm/ İbtidâdan tâ bulunca ihtidâm
Âleme bu nûr ile verdim ziyâ/ Pes nûr ile bulan bulur behâ." Sivâsî, *Mevlîd*, 52-53.

²² Sivâsî'nin, "Mazhar-ı Hak'tır o tıfl-ı nâzenin/ Âna hâdim ola Cibrîl-i emîn" beytinde bu görüşünü dillendirdiği görülmektedir. Sivâsî, *Mevlîd*, 69.

²³ "Dembedem doğmaktadır sırr-ı Resûl/ Ânı kat' oldu sanır her bir füzûl
Tâ kıyâmet bâkidir ol mevlîd/ Duyusarsın oldun-ise mühted" beyitlerinde (Sivâsî, *Mevlîd*, 97) ve "Dembedem mevliddedir ehl-i safâ/ Her zamân doğmaktadır nûr-i Mustafâ" mısralarında bu kabullerine işaret eder. Sivâsî, *Mevlîd*, 98.

²⁴ Sivâsî, nûr-i Muhammedî'nin bazen Şiblî, bazen Mansûr, bazen Cüneyd, bazen Tayfûr, bazen Numan bazen de İdrîs olarak zuhur edişini şu beyitlerde dile getirmiştir:

"Her zamân bir merd-i kâminden zuhûr/ Eyleyip bir âhara ubûr
Gâhî Şiblî'den gehi Mansûr'dan/ Gâh Cüneyd'den geldi geh Tayfûr
Gâhî Nu'mân'dan gehi İdrîs'den/ Gâhî bâttından gehi tedristen
Cümlesinden zâhir olan vecd-i hâl/ Sur-ı Ahmed'dir ki doğdu lâ-mahâl." Sivâsî, *Mevlîd*, 98.

²⁵ Sivâsî, her yerde ve her şeyde Hz. Peygamber'in nûrunun görünmesi konusunu şu beyitlerde işlemiştir:

"Ol Habîb'in mevlidini ey hümmâm/ Zâhir u bâtın sana dedim tamâm
Kim bilesin evvel âhîr bu kemâl/ Ol Resûl'ün nûru imiş lâ-mahâl
Her melâhat kim görünür der-mahâl/ Ahmed'in nûrundan anla bî-halâl
Söylesen ânunla söylersin sözi/ Görmeğe ânunla açarsın gözi

Şemseddîn Efendi, varlık mertebelerinden taayyün-i evvel mertebesi olan nûr-i Muhammedî mertebesinin Hak ile eşyâ arasındaki konumuna dâir değerlendirmeleriyle de Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve onun kâmil insan oluşuna işaret eder. Buna göre Hak, bilinmezlik durumundan bilinmek durumuna gelmeyi istediği için âlemi varlık sahnesine çıkarmış ve Hz. Peygamber'in nurunu bu dileğine temel kılmıştır:

“Çün bilinmek diledi ol pâk Zât/ Yâni Zât’ından zuhûr ede sıfât

Rûh-i pâk-i Ahmedî mir’ât ola/ Mazhariyette bu hem bi’z-Zât ola”²⁶

Sivâsî, Hz. Peygamber'in manevî doğumu anlaşılırsa kuds âleminden kapıların açılacağını, *“Kendini bilen Rabbini bilir”²⁷* ve *“Gizli bir hazineydim, bilinmeyi murâd ettim”²⁸* sırlarının kişide ortaya çıkacağını, tevhîd-i sıfât ve Zât'ın idrâk edileceğini, böylece kişinin Hakk ile söyleyip Hakk ile konuşacağını ve O'nunla yürüyüp O'nunla tutacağını söyler.²⁹ Mirâcın manevî yönünün, seyr ü sülûk ile idrâk edilmesi gerektiğini ve bu şekilde varlık kirlerinden sıyrılıp fenâ-bekâ ve cem' tecrübelerinin elde edilmesini zaruri gören Sivâsî, mârifet telakkîsinin kodlarına dâir ipuçlarını da bu şekilde sıralamış olur. O, bu konuda şunları söylemiştir:

“Eyle mîrâc-ı ma’âniye urûc/ Sana hâil olmaya zâtî'l-burûc

Yânî etvâr-ı kulûba olma kayd/ Sidre-i sırrına sîmurg ola sayd

Anda ko Cibrîl-i aklı sen şehâ/ Çün ânın seyrine oldu müntehâ

Levsi varlıktan edersen ger ferâğ/ Zîr-i pâyinde ola arş-ı dimâğ

Pes mecâzî varlığın bula fenâ/ Bulahakkânî vücûd ile bakâ

Nûr-i Hak ola vücûdun serteser/ Mâsivâdan kalmaya senden eser

Câmid ü sâmit ânın vassâfidur/ nâtık u ucmâ ânın arrâfidur.” Sivâsî, Mevlîd, 111.

²⁶ Sivâsî, Mevlîd, 50.

²⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1351), 2/262.

²⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/132.

²⁹ Bu düşüncelerini Sivâsî, şu beyitlerde dillendirmiştir:

*“Tâlîp olursun ki her dem sad hezâr/ Cemola sırrınla şeyh-i bahtiyâr
Âlem-i kudsten açılır sana bâb/ Yüz vurur kalbinde hep ilm ü kitâb
“Men aref” sırrı bulur ol dem zuhûr/ Rabbini bilip olursun cümle nûr
Hoş tecellî eder envâr-ı Hüdâ/ Şâh olursun anda olmuşken gedâ
“Küntü kenzen” sırrı yüz urur o dem/ Ânın ile işidirsın dembedem
Remz-i “bî-yubsır” u “bî-yentik” şehâ/ Âşikâre olur ol dem bî-hafâ
Hak ile söyler u Hak ile görür/ Hak ile tutar Hak ile yürür
Pes muvahhid olur ol ef’âl-i-ile/ Hâl ile bil bu bilinmez kâl-ile
Himmet ile ger sürersen bunda at/ Sana menzil ola tevhîd-i sıfât
Varlığından ger geçersen ey hocam/ Eresin tevhîd-i Zât’a bî-kadem.” Sivâsî, Mevlîd, 110.*

Açıla sırrında hakkânî lisân/ "Ettahıyyâtü" deyip vere beyân

Ref' ola pes vech-i Mutlak'tan nikâb/ "Kâbe kavseyn" den ere her hem hitâb

*Kalmaya hergiz mecâzîden vücûd/ Nûr-i Hak ile ede zâtın şühûd.*³⁰

Sivâsî Efendi'nin bu aktarımından döngüsel varlık anlayışına sahip bir sûfî olduğu ve bu döngüsel seyrinde sâlikin seyrüsülûk denilen yolculukla asıl kodlarına dönerek hayatın anlamını çözmesi gerektiği fikrini benimsediği anlaşılmaktadır. Yine onun bu döngüsel varlık anlayışında mîrâcî özel bir konuma yerleştirdiği, Hz. Peygamber'e Hakk'ın lütfu olarak sunulan mi'râcın her kişi için tecrübe edilmesi gereken manevî bir yönünün bulunduğu şeklindeki kanaati de görülmektedir. Ayrıca Sivâsî'nin, sâlikin varlık elbisesinden sıyrılıp Hakk'ın varlığında yok olmasını (fenâ), Hakk'ın kişide hâkim olup kişinin Hakk ile var olmasını (bekâ) yüksek hedefler olarak sâlike telkin ettiği ve sâlikin Hakk'ın açılan perdeleriyle iki yaydan daha yakın olarak Hakk'a vâsıl olmasını manevî mîrâcın bir kazanımı olarak gördüğü de tecrübe edilmektedir.

Şemseddîn Efendi, Hz. Peygamber'in m'iracda cem' ve fark sırlarını müşâhede ettiğini, sâlikin de bu sırları manevî yolculuğunda tecrübe etmesini vâsıl ilallâh olmak için gerekli gördüğünü beyân eder. O, cem' ve fark konusunda şunları söyler:

"Çün hitâb-ı Hak erişti sem'ine/ Farkı bıraktım ulaştım cem'ine

"Cümleden selb oldu cismânî vücûd/ Nûr-i Hak'tan erdi hakkânî vücûd

Sırrıma pes "Üdnü minnî"den hitâb/ Erişip buldum derûnî feth-i bâb

Pes arada kalmadı ağyâr-ı hâr/ Kim tecellî eyledi ol demde yâr

Sırrım ile Zât'ını ettim şühûd/ Bî-cihet buldum alâ vefki'l-uhûd

*"Kâbe kavseyn" oldu pes anda makâm/ Dahı gitme bu aradan tut zimâm."*³¹

Sâlike aşkın kılavuzluğunda ve gayretle manevî seyrinde yol almasını telkin eden Sivâsî,³² daha önce ifade edildiği gibi, lâ taayyün mertebesi ve Hakk'ın bu mertebede Zât-ı Mutlak olması bakımından bilinemez ve mutlak gaybette olması, taayyün-i evvel mertebesi olan nûr-i Muhammedî mertebesinde Hakk'ın ilk zuhurunun söz konusu olması, Hakk'ın eşyâ ile isim

³⁰ Sivâsî, *Mevlîd*, 118-119.

³¹ Sivâsî, *Mevlîd*, 136-137.

³² Sivâsî, bir beytinde sâlike aşkı kılavuz edinmesi şöyle telkin eder:

"Himmetin perini aç pervâz it/ Aşk rehber eyleyip âgâz it." Sivâsî, *Mevlîd*, 132.

ve sıfatlarıyla irtibatının ilk defa bu mertebede gerçekleştirmesi, Hz. Peygamber'in nûrunun Hz. Âdem'den Hz. Havvâ, Hz. Şîs ve nihayetinde Hz. Abdullâh'a, ondan Hz. Âmine'ye intikâli, Hz. Peygamber'in nûrunun bütün ilimlerin temeli, yaratılışın başlangıcı olması, Hakk'ın tecellîsine mazhar konumu, nûrunun her an varlık sahnesinde yaratılması, görünen her şeyde ve her yerde bu nûrun görünmesi ve bu mertebenin Hakk ile eşyâ arasında geçiş olan konumu (berzah) gibi aktardığı bilgilerle İbnü'l-Arabî'nin (öl. 638/1240) *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserinin bir nevi özetini takdim etmiştir.³³ Sivâsî'nin bu tavrı İbnü'l-Arabî ve takipçileri tarafından vahdet-i vücûd ve varlık mertebeleri için dayanak olarak kullandıkları delillerde de kendini göstermektedir. Bu düşünceye sahip müellifler gibi Sivâsî de sıklıkla “*Kendini bilen Rabbini bilir*”³⁴ ve “*Gizli bir hazineydim, bilinmeyi murâd ettim*”³⁵ gibi sözleri fikirlerine dayanak olarak takdim etmiştir.³⁶ Sivâsî, İbnü'l-Arabî ve Sadreddîn-i Konevî (öl. 673/1274),³⁷ Müeyyidüddîn Cendî (öl. 691/1292 [?])³⁸ ve Dâvûd-ı Kayserî (öl. 751/1350)³⁹ gibi takipçilerinde olduğu gibi sıfât, ef'âl ve Zât bakımından tevhîdin hakikatinden bahsetmiş, özellikle mîrâcın manevî boyutuna dâir aktarımlarıyla bu ekolün görüşlerini benimsediğini deklare etmiştir.⁴⁰ Şemseddîn Efendi, varlık kirlerinden arınıp fenâ, bekâ, cem', fark tecrübelerini elde etmeyi vâsıl ilallâh olmak için zorunlu gören açıklamalarıyla da vahdet düşüncesini benimseyen bir sûfî olduğunu göstermiştir. İfadelerinden döngüsel bir varlık hiyerarşisini kabul ettiği anlaşılan Sivâsî, varlık hiyerarşisi içerisinde Hz. Peygamber'i en yüksek mertebede kabul eden tavrı ve insân-ı kâmil olarak Hz. Peygamber'i benimseyen söylemi ile de İbnü'l-Arabî ve takipçilerinin yolunu izlemiştir. Sivâsî, bu sistem içerisinde insana verilen değere işaret eden ifadeleri ve her dönemde Hz. Peygamber'in vekîli konumunda olan kâmil insanların var olduğu yönündeki açıklamaları ile özellikle *Fusûsu'l-Hikem* adlı eseri örnekliğinde İbnü'l-Arabî'nin izini sürdüğünü gözler önüne sermiştir.⁴¹

³³ Ebu'l-Alâ Affî, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 473.

³⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/262.

³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/132.

³⁶ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 87, 121; Mahmut Erol Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş* (İstanbul: Sûfî Kitap, 2018), 194-214.

³⁷ Sadreddin Konevî, *Miftâhü'l-Gayb (Tasavvuf Metafizigi)*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 22-48.

³⁸ Ayşe Mine Akar, *Müeyyed Cendî'ye Göre Varlık ve Bilgi* (İstanbul: Hikemiyât Yayınları, 2021), 82-131.

³⁹ Dâvûd el-Kayserî, *Tasavvuf İlmine Giriş*, çev. Muhammed Bedirhan (İstanbul: Nefes Yayınları, 2013), 75-113.

⁴⁰ İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2012), 10/85- 87; Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *İstîlâhât-ı İnsan-ı Kâmil*, haz. İhsan Kara (İstanbul: İnsan Yayınları, 2008), 1065.

⁴¹ Çağfer Karadaş, *Muhyiddîn İbn Arabî ve Düşünce Dünyası* (Ankara: Otto Yayınları, 2018), 175-189.

3. Şemseddîn-i Sivâsî'nin Mevlîd'inde Ahlâkî Yetkinlik Açısından Hz. Peygamber

Ontolojik bakımdan Hz. Peygamber'in eşsiz bir konumda olduğunu detaylı bir şekilde dile getiren Sivâsî, *Mevlîd*'inde onun ahlâkî yetkinliği konusu üzerinde de durur. Ona göre Hz. Peygamber, ontolojik bakımdan varlık hiyerarşisinde nasıl en üstte ise ahlâkî yetkinlik bakımından da zirvededir. O'nun vekilleri olan kâmil insanlar da Hz. Peygamber'in ontolojik konumu dolayısıyla sahip oldukları üstünlükleri gibi onun ahlâkî yetkinliğini de kuşanmak zorundadırlar. Aslında Sivâsî *Mevlîd*'inde, ontolojik konumu üzerinden Hz. Peygamber'in ahlâkî yetkinliğini kuşanma yolunu resmetmiştir. onun seyr ü sülûk süreci ve mârifet düşüncesine dâir aktarımları, sâlikin Hz. Peygamber'in ahlâkî yetkinliğini elde etmesinin yol haritası niteliğindedir. Sivâsî, Hakk'ın, Kur'ân-ı Kerîm'de Duhâ ve Yâsîn sûreleri ve “*Kalk ve uyar*”⁴² gibi âyet-i kerîmelerle Hz. Peygamber'in değerine işaret ettiğini söyler ve onun ontolojik kıymeti gibi ahlâkî yetkinliği sebebiyle de bu pasajlarda medhedildiğini belirtir.⁴³

Şemseddîn-i Sivâsî, Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'in yönlendirmesiyle bezendiği ahlâkî ilkeleri sıralayarak manevî yolculuğun bu ahlâkî ilkelere ulaşmak için gerçekleştirildiğini ve varlık sahnesinde bulunmanın sırrının bu ahlâkî ilkelerle bezenmekle çözülebileceğini söyler. Sivâsî, Hz. Peygamber'i cömert,⁴⁴ kimseye hayır demeyen,⁴⁵ düşmanına bile hayırlı olan,⁴⁶ güler yüzlü,⁴⁷ hüznülülere sevindiren,⁴⁸ dünya için kızmayan,⁴⁹ sabırlı,⁵⁰ insanları kötü lakap ile çağırmayan,⁵¹ özrü kabul eden,⁵² âhireti önceleyerek amel eden,⁵³ boş söz konuşmayan, ilim ve hikmetle söz söyleyen,⁵⁴ şakası dahî dine uygun olan,⁵⁵ az yiyen,⁵⁶ davete icâbet eden,⁵⁷ hastayı ziyaret eden,⁵⁸ insanlar arasında ayırım yapmayan,⁵⁹ fakirlere düşkün,⁶⁰ giyimi tevazu üzere olan,⁶¹ îsâr sahibi,⁶² alçak gönüllü,⁶³ kendine yanlış

⁴² el-Müddessir 74/2.

⁴³ Sivâsî, *Mevlîd*, 41.

⁴⁴ “*Fakr ile cüd u sehâ idi işi/ Bâtla etmezdi hergiz cünbüşü.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 42.

⁴⁵ “*Hayr işe lâ demedi ol hande-rû/ Bitirirdi kim gelirse yalvaru.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 42.

⁴⁶ “*Sanısı hep hayr idi a'dâsına/ Var kıyâs et niceydi ahbâbına.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁴⁷ “*Hoş güleç yüzlüydü gam tutmaz idi/ Kakiyıp kimseye kaç çatmaz idi.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁴⁸ “*Gamlılar görse yüzün ferhân idi/ Ağlayu gelen âna handân idi.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁴⁹ “*Kakızmadı kimseye dünyâ için/ Kındırırda dâimâ ukbâ için.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵⁰ “*Sabr ederdi kendiye olsa ezâ/ Ya sükût ile yâhûd hüsn-i edâ.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵¹ “*Karşılamazdı âni düş-nâm ile/ Çağırırda her birin hoş-nâm ile.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵² “*Gelseler özr ile sonra nâdimûn/ Hoş kabul eylerdi fi'l-hâl ol Emîn.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵³ “*Hemm-i dünyâ-y ile hergiz yetmedi/ Gamm-ı ukbâ hiç dilinden gitmedi.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵⁴ “*Söylemezdi hergiz ol zâyî' kelâm/ İlm ü hikmet söyler idi ve's-selâm.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 43.

⁵⁵ “*Ger mizâh etse ederdi şer' ile/ Hâtırına tâ ki vahşet gelmeye.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 44.

⁵⁶ “*Günler olurdu ki yemezdi ta'âm/ Yer ü gök miftâhı eldeyken tamâm.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 44.

⁵⁷ “*Tiz dururdu etse dâvet bir gedâ/ Şâh-ı kevnayn iken ol nûr-i Hüda.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 44.

⁵⁸ “*Hasteler sorup ziyâret ederdi ta'ziyet/ Uluya hürmet kiçiye merhamet.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 44.

⁵⁹ “*Hüküm içinde bir idi hâs ile âm/ Gösterirdi anda adl ile kıyâm.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 44.

⁶⁰ “*Meskenet ehline hoş gam-hâr idi/ Dâimâ fakr ehline hem-vâr idi.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

⁶¹ “*Giyer idi hem tevâzû'la abâ/ Der idi ehl-i abâya merhabâ.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

⁶² “*Dâimâ îsâr idi kârî ânın/ Vakf idi fakr ehline vâri ânın.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

⁶³ “*Sadr-i pâki gill u gıştan pâk idi/ Gönlü alçak menzili eflâk idi.*” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

yapanlara bile dua eden,⁶⁴ yetimin başını okşayan,⁶⁵ ipek elbise giymeyen,⁶⁶ abdestsiz gezmeyen,⁶⁷ az uyuyan,⁶⁸ tevazu sahibi,⁶⁹ iffetli ve sâdık,⁷⁰ hilm ve hayâ sahibi,⁷¹ bâtila meyletmeyen,⁷² tevekkül⁷³ ve rızâ ehlinin zirvesi olarak tanımlar.⁷⁴

Şemseddîn Efendi, sâlikin Hz. Peygamber'i sevdiğini iddia etmekten öte onun yoluna tâbi olmak suretiyle sünnetini ihyâ etmesini gerekli görür. O, “*Ümmetim dersin edersin iddiâ/ Kuru sözle sâbit olmaz müddeâ*” beytinde bu görüşünü dile getirir.⁷⁵ Yine Sivâsî, sahâbe, tâbiûn ve tebe-i tâbiîn dönemlerinde Hz. Peygamber'in nuruna mü'minlerin tam manasıyla sahip çıktıklarını söyler ve bu nurun muhâfazasının onun yoluna tâbî olmaktan geçtiğini ifade eder: “*Urve-i vüskâyı muhkem tuttular/ Ol Habîb'in sünnetince gittiler.*”⁷⁶ Şemseddîn-i Sivâsî'nin burada da Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ile ahlâkî yetkinliği arasında ilişki kurup manevî yolculuğun asıl amacının Hz. Peygamber'in ontolojik konumun tecrübe edip onun ahlâkî ile ahlaklanmak olduğunu dile getirmiştir.

Mevlîd metninde Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliği arasında kurulan bağa, Sivâsî'nin, sâlikin nefsin mertebelerini aşip ahlâkî olgunluğa ancak Hz. Peygamber'in nûrunun etkisi ile ulaşmasının mümkün olduğu yönündeki söylemi de işaret etmektedir. Sivâsî, sahâbe-i kirâm örneğinde, sâlikin nefs-i emmâreden kâmileye olan yolculuğunda, nefsin mertebelerini aşabilmesi için nûr-i Muhammedî'den istifâde etmesi gerektiğini söylemiş ve bu fikrini şu ifadelerde dillendirmiştir:

“*Buldu îmân ile ashâb sad safâ/ Erdi küfr emrâzına andan şifâ*”

Buldular emmâre vafından halâs/ Oldular dergâh-ı Hakk'dan hâss-ı hâs

Nefsleri hâindi oldu âmine/ Tâlib oldular Muhammed nûruna

Pes tasarruf eyledi sırr-ı Resûl/ Nefsleri cem oldu mânâ-y ile ol

Oldular nûr-i Resûl'den hâmile/ Nâkıs iken oldular hoş kâmile

⁶⁴ “Kendiye kemlik eden küstahına/ Özr ederdi yalvarıp Mevlâsına.” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

⁶⁵ “Sığar idi her yetimin başını/ Dest-i lutf ile silerdi yaşını.” Sivâsî, *Mevlîd*, 45.

⁶⁶ “Şâh iken kevneyne giymezdi harir/ Kaçmasın benden diye her bir fakîr.” Sivâsî, *Mevlîd*, 46.

⁶⁷ “Gitmeydi hiç vudûsuz bir yere/ Yatmaz idi hem vudûsuz pistere.” Sivâsî, *Mevlîd*, 46.

⁶⁸ “Az uyurdu gece ol mîmâr-ı dîn/ Siyyemâ vakti's-seherde ol Emîn.” Sivâsî, *Mevlîd*, 46.

⁶⁹ “Tut tevâzû dâmenin misl-i zemîn/ Hubb-i Ahmed ola sadrında hemîn.” Sivâsî, *Mevlîd*, 65.

⁷⁰ “İffet ü sıdk ile buldu şöhrati/ Nûra gark idi mübârek tal'ati.” Sivâsî, *Mevlîd*, 87.

⁷¹ “Anda hatm olmuş idi hilm ü hayâ/ Diye idin bu melektird güyyâ.” Sivâsî, *Mevlîd*, 87.

⁷² “Bâtıla meyl etmedi ol bahtiyâr/ Dîn-i îbrâhîm'i etti ihtiyâr.” Sivâsî, *Mevlîd*, 87.

⁷³ “Dedi yâ Ahmed tevekkülünden ulu/ Yokdurur bir şey katında sevgili.” Sivâsî, *Mevlîd*, 138.

⁷⁴ “Kankı kul kim kısmete vere rızâ/ Eylerim âni katımda murtazâ.” Sivâsî, *Mevlîd*, 138.

⁷⁵ Sivâsî, *Mevlîd*, 153.

⁷⁶ Sivâsî, *Mevlîd*, 103.

Düştü erhâm-ı kulûba çün nûr/ Etti pes âsârı anlardan zuhûr

Vakt erişti anlara eyyâm u sâl/ Doğdu etfâl-ı mânî hoş hısâl.”⁷⁷

Sivâsî'nin bu ifadelerinde ashâb-ı kirâmın küfürden şifa bulmalarının ve emmâre mertebesinden kurtulup Hakk katında değerli kimseler haline gelmelerinin Hz. Peygamber'in nûrunun sırrı ile olduğu açıkça dile getirilmiştir. O nur sayesinde sahâbenin nâkısılıktan kurtulup kâmilliğe ulaştıkları ve kalplerinde parlayan nûr-i Muhammedî sayesinde bu olgunluğa eriştikleri belirtilmiştir. Sivâsî, nûr-i Muhammedî'nin sahâbenin iman ve kemâl yolculuklarındaki tesirinin davranışlarına yansımaları yani ahlâkî bir yetkinlik olarak sahâbede zuhur etmesi konusunu ise şiirin devamında işlemiştir. Buna göre nûr-i Muhammedî'nin tesiri ile sahâbenin dili nûr olmuş Hak'tan söylemiş, eli nûr olmuş ihsanda bulunmuştur. Yine bu nûrun tesiriyle sahâbe nereye baksa Hakk'ı görüp ibret alacak duruma gelmiş, her duyduklarında hakîkati fark edebilecek olgunluğa ulaşmıştır. Onlar, nûr-i Muhammedî'nin tesiriyle zâhir ve bâtın kemâle ulaşmışlar ve bu nûr sayesinde onları görenler onlardan etkilenir duruma gelmiştir.⁷⁸

Şemseddîn-i Sivâsî, *Mevlîd*'inde hakikat yolcusuna yaptığı nasihatler çerçevesinde ona tarikat yoluna bende olmasını ve mârifet tahsili için gireceği bu yolda Hz. Peygamber'in nûrunun emanetçileri olarak gördüğü mürşid-i kâmillere teslîm olmasını tavsiye etmiştir.⁷⁹ Sivâsî, mânevî yolculuğun taraflarına yani mürşid-mürîd ilişkisine dâir nasihatlerinde de Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliği arasındaki bağa işaret etmiştir. O, tarikat âdâbı bağlamında dile getirdiği teslimiyetle yola girmek, hizmet etmek, nâm ve şöhreti terk etmek, sûretten mânâyâ yol almak, şeriatın sınırlarına riâyet etmek, mürşid-i kâmilin emirlerini yerine getirmek, seher vakitlerini ihyâ etmek, gaflete düşmemek, aşk ateşi ile yanmak, çok konuşmayı terk etmek, başkalarını üstün bilip kendini aşağı görmek, tevbe kapısını çalmak, şeyhin tasarrufuna ulaşmak ve nihâî hedef olarak nefsin direncini kırmak gibi tavsiyeleri ile Hz. Peygamber'in ahlâkî yetkinliğini elde etmenin yol haritasını çizmiştir.⁸⁰

⁷⁷ Sivâsî, *Mevlîd*, 100.

⁷⁸ Sivâsî, bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Dilleri nûr oldu Hak'tan söyledi/ Elleri nûr oldu ihsân eyledi
Her neye bakarsa ibret aldılar/ Her işiden de hakikat buldular*

Zâhir u bâtında te'sîr etti nûr/ Kim ki gördü anları buldu surûr.” Sivâsî, *Mevlîd*, 101.

⁷⁹ Sivâsî, *“Mârifet tahsiline eyle şurû'/ Ko ruûnet semtine eyle huzûr”* (Sivâsî, *Mevlîd*, 106) beytinde sâlike marifet yoluna bende olmasını tavsiye etmiş, *“Dembedem doğmaktadır her kûşede/ Sırr-ı hatmî'l-enbiyâ bu devrede”* beytinde ise mürşid-i kâmilleri Hz. Peygamber'in nûrunun emanetçileri olarak gördüğünü beyân etmiştir. Sivâsî, *Mevlîd*, 104.

⁸⁰ Sivâsî, tarikat âdâbına dâir bahsi geçen konuları şu şiirinde ifade etmiştir:

*“Habl-i teslimi takıp gerdanına/ İ'tirâzı hûy edinme kendine
Dur bu mekteb eşîğinde hizmete/ Mübtezel ol bakma nâm u şöhrete*

Burada Sivâsî, mürşîd-i kâmilî Hz. Peygamber'in nurunun temsilcisi, müridi ise bu nurdan istifade ederek ahlâkî olgunluğa ulaşmayı hedefleyen kimse olarak görmüştür. Bir başka ifadeyle Sivâsî bu söylemlerinde de Hz. Peygamber'in ontolojik boyutunun ahlâkî yetkinliği ile olan etkileşimden bahsetmiş ve söz konusu etkileşimi bir de mürşid-mürîd ilişkisi üzerinden izah etmiştir.

Sonuç

Şemseddîn-i Sivâsî, *Mevlîd* adlı çalışmasının ana temasını Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliği olarak belirlemiştir. Sivâsî, Hz. Peygamber'in nuru ile ilgili aktarımları ve insan-ı kâmil mertebesinin asıl sahibi olarak Hz. Peygamber'i görmesine dair anlatılarında ontolojik bakımdan onun Hak ile eşya arasındaki konumunu eserinde detaylandırmıştır. Şemseddîn Efendi, *Mevlîd*'inde Hz. Peygamber'in doğumu ve m'iracı ile ilgili anlattıklarıyla bu düşüncesini daha detaylı bir şekilde sunmuştur. Varlık mertebeleri ve döngüsel bir varlık seyri fikrine sahip olduğunu *Mevlîd*'inde gözler önüne seren Sivâsî'nin, aslında vahdet-i vücûd fikrinin bânîsi İbnü'l-Arabî ve onun takipçilerinin fikirlerini kendi ifadeleriyle dillendirdiği anlaşılmaktadır. *Mevlîd*'ini şekillendirirken izlediği kesret-vahdet, Hakk'ın fiilini ekvânda gizlemesi, Hakk'ın sıfatının Zât'ına perde olması, lâ taayyün mertebesi ve özellikleri, tevhîd-i ef'âl, ahlâk-ı Nebî örnekleri, Hakk'ın zuhûruna dâir nakilleri, taayyün-i evvel mertebesi olan nûr-i Muhammedî ve nûrun intikâl aşamalarıyla ilgili değerlendirmeleri, mevlîd ve mirâcın manevî boyutuna ilişkin söylemleri şeklindeki metodu da bunun bir göstergesi niteliğindedir.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin, İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* adlı eserindeki bilgileri ve onun takip ettiği usûlü *Mevlîd*'inde uyguladığı söylenebilir. Nitekim İbnü'l-Arabî, bahsi geçen eserini varlık mertebeleri, nûr-i Muhammedî düşüncesi, Hakk'ın zuhûru, nüzûl ve urûc şeklindeki döngüsel varlık seyri ve insan-ı kâmil nazariyesi ekseninde tanzim etmiştir. Yine o, *Fusûs*'ta insana verilen yüksek değer, bunun göstergesi olan nûr-i Muhammedî telakkîsi, bu nûrun eşyâ varlık sahnesine çıkmadan önceki konumu, ilk tecellîye muhatap olması, Hak

*Cübbe vü destârî ver erbabına/ Hâdim ol pîr-i Hızr'ın bâbına
Emr-i şer' ile mukayyed ol dürişt/ Çâbük ol bu yolda sakın olma süst
Her işârâtına pîrin nâzır ol/ Her ne kim etse anda hâzır ol
Ger bulam dersen o kapıda velâ/ K'ey sakın emrine ânın deme lâ
Âdetin olsun senin cû' u seher/ İbn-i vakt ol siyyemâ vakt-i seher
Dâimâ abdest ile pâk ol yürü/ tut tevâzû yolunu hâk ol yürü
Eller uyusa uyanıklardan ol/ Dêr ile sen bağı yanıklardan ol
Sâmit ol kes dilini ebkemden ol/ Hâline meşgul olup epsemden ol
Cümle'i âlâ bilip ol kapıda/ Senden ednâ kimse bilme tapuda." Sivâsî, *Mevlîd*, 108-109.*

ile eşya arasındaki konumu (berzah), Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e, ondan da kâmil insanlara intikâli gibi vahdet-i vücûd düşüncesinin temel konularını işlemiştir.⁸¹ Sivâsî de İbnü'l-Arabî'nin bu merkezî konularına uygun bir işleyiş ve içerikle *Mevlîd*'ini şekillendirmiştir.⁸²

Sivâsî, eserinde Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliği arasında ilişki kurmuş, seyr ü sülûkün temel amacının Hz. Peygamber'in varlık hiyerarşisindeki konumunu idrâk edip onun ahlâkıyla ahlaklanmak olduğu ana fikrini çalışma boyunca vurgulamıştır. Bir başka ifadeyle Sivâsî, *Mevlîd*'inde vâsıl ilallâh olmak isteyen herkesin manevî yolculukla hakikat arayışına çıkması gerektiğini ve neticede ahlâk-ı Muhammediyye ile ahlâklanıp Hakk'ın rızasına ulaşmayı eserinin ana teması olarak belirlemiştir.

Şemseddîn-i Sivâsî, nefis mertebelerini kat etmede nûr-i Muhammedî'nin tesirine dair söylemleri ile Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliği arasında kurduğu ilişki üzerinden de görüşlerini serdetmiştir. Sivâsî, sahâbe-i kirâm örnekliliği üzerinde onların küfrün pençesinden kurtulup, nefsin emmâre mertebesinde kâmile mertebesine gelebilmelerinin kalplerinde parlayan nûr-i Muhammedî sayesinde olduğunu söylemiş, bu ifadesi ile nûr-i Muhammedî'nin sahâbenin iman ve kemâl yolculuklarındaki tesirinin davranışlarına yansımaya işaret ederek ontolojik ve ahlâkî yetkinlik bakımından Hz. Peygamber'in konumuna değinmiştir. Öyle ki Sivâsî'ye göre sahâbe-i kirâm, Muhammedî nûr sayesinde dillerinden, ellerinden nûrlar dökülen kimseler olmuşlar ve bu nûr vesilesiyle Hakk'ı söyleyip hayırda yarışır hâle gelmişlerdir. Gözleri bu nûr ile basiretle bakan sahâbe-i kirâm, her duyduklarını hakikat çerçevesinde değerlendirme nimetine yine bu nûr sayesinde ulaşmışlardır. Kısaca onlar, zâhir (ahlâk) ve bâtın (ontolojik) bütün kemâllerini nûr-i Muhammedî'nin tesiriyle elde etmişlerdir.

Sivâsî'nin hakikat yolcularına yaptığı nasihatlerinde de Hz. Peygamber'in ontolojik konumu ve ahlâkî yetkinliğini konu edindiği görülmektedir. O, nefsi ıslah etmek ve hayatın anlamını fark edebilmek için kişiye tarîkat yoluna girmesini söylemiş, bu yolda riayet etmesi gereken çeşitli ilkeleri telkin ederken ontolojik ve ahlâkî bakımdan Hz. Peygamber'in

⁸¹ Mahmut Erol Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 30/30-31.

⁸² Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'inin girişinde, gördüğü bir rüya ile eserini kaleme aldığına dair verdiği bilgiler (Sivâsî, *Mevlîd*, 35-39.), İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserini gördüğü bir rüya üzere kaleme aldığını söylediği bilgilerle de benzerlik arz etmektedir. Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem", 30/31; Zeliha Öteleş, "Tasavvufun Metafizik Omurgası: Rüya -Fusûs Merkezli Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2, (2019), 139-147.

konumuna ve değerine işaret etmiştir. Sivâsî, mürşid-i kâmilleri Hz. Peygamber'in nûrunun emanetçileri olarak gördüğünü belirterek meseleyi ontolojik bakımdan ele aldığını, mürşid-i kâmilin elinde değişim ve dönüşüme uğrayan mürîdin durumuna dâir tespitleri ile de ahlâkî yetkinlik bakımından sürece bakışını gözler önüne sermiştir.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde takip ettiği metot ve işlediği konular diğer *Mevlîd* yazarlarıyla benzer ve farklı bazı özelliklere sahiptir. Örneğin Süleymân Çelebî'nin *Mevlîd*'indeki “*Eseri yazan için dua, âlemin yaratılma sebebi, nûr-i Muhammedî ve intikâl aşamaları, Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, mîrâcî ve bazı ahlâkî özellikleri*” şeklindeki metot ve içeriği⁸³ Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde de görmek mümkündür.⁸⁴ Ancak Sivâsî'nin *Mevlîd*'i Çelebî'nin *Mevlîd*'ine göre daha uzun olmakla beraber ve Çelebî'nin *Mevlîd*'indeki “*Hicret, nasihat, Peygamber'in hastalığını beyan ve Hz. Peygamber'in vefatı*” gibi kısımlar Sivâsî'nin *Mevlîd*'inde bulunmamaktadır. Burada, Sivâsî'nin *Mevlîd*'inin Süleymân Çelebî'nin *Mevlîd*'i üzerinde yapılan bazı şerh çalışmalarında başvurulmuş temel kaynaklar arasında yer aldığını hatırlatmak da isabetli olacaktır. Bu hususta en dikkat çekici adım, Hüseyin Vassâf Bey'in Süleymân Çelebî'nin *Mevlîd*'ini şerh ettiği eseri *Gülzâr-ı Aşk*'ta Sivâsî'nin *Mevlîd*'inden yaptığı istifadesidir.⁸⁵

Netice olarak Süleymân-ı Çelebî'nin *Mevlîd*'inden sonra en yaygın, en çok tanınan ve okunan mevlîd kitabı olan Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'i,⁸⁶ mevlîd türü eserler arasında içeriği, konuların işleniş usûlü, eserin yazım sürecine dâir anlatıları, uzunluğu ve günümüze kadar devam eden okunma geleneği ile orijinal konuma sahip eserlerden biridir. Bu noktada Sivâsî'nin *Mevlîd*'inin bir edebî tür olarak sahip olduğu özellikleri ve tasavvufî içeriğinin çeşitli boyutlarıyla ele alınması gibi farklı yönleriyle değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

⁸³ Süleymân Çelebi, *Mevlîd*, haz. Faruk K. Timurtaş (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990), 9-78; Mustafa Tatcı, “Hüseyin Vassaf Bey'in Mevlid Şerhi: Gülzâr-ı Aşk”, *Süleymân Çelebi ve Mevlîd*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007), 255-256.

⁸⁴ Âlim Yıldız, Şemseddîn-i Sivâsî'nin *Mevlîd*'i ile Çelebî'nin *Mevlîd*'i arasında “*Giriş, Sebeb-i Te'lif, Velâdet, Mucizeler ve Ahlâk-ı Nebî*” fasıllarında otuz beyitte benzerlikler görüldüğünü söylemektedir. Şemseddin Sivâsî, *Mevlîd*, haz. Âlim Yıldız (Sivas: Be Yayınları, 2015), 14.

⁸⁵ Tatcı, “Hüseyin Vassaf Bey'in Mevlid Şerhi: Gülzâr-ı Aşk”, 256.

⁸⁶ Hasan Aksoy, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29 / 484; Aksoy, bu bilgiyi bir başka çalışmada da tekrar etmiştir. Hasan Aksoy, “Eski Türk Edebiyatında Mevlidler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9, (2007), 328.

Kaynakça/Reference

- Abdi-zâde, Hüseyin Hüsâmeddin. *Amasya Tarihi*. İstanbul: Hikmet Matbaası, 1327-1330.
- Acun, Hakkı. "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri". *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 188-198.
- Addas, Claude *Ehl-i Beyt-i Muhammedî*. İstanbul: Sufi Kitap, 2021.
- Afîfî, Ebu'l-Alâ. *Fusûsu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Akar, Ayşe Mine. *Müeyyed Cendî'ye Göre Varlık ve Bilgi*. İstanbul: Hikemiyât Yayınları, 2021.
- Aksoy, Hasan. *Şemseddîn-i Sivâsî: Hayatı, Eserleri ve Mevlidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, 1983.
- Aksoy, Hasan. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/483-484. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Aksoy, Hasan. "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 / 9, (2007), 323-332.
- Aksoy, Hasan. "Şemseddîn Sivâsî, Hayatı, Eserleri, Mevlid'i". *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyum Tebliğleri*. ed. Âlim Yıldız. 143-157. Ankara: Kemal İbn-i Hümâm Vakfı Yayınları, 2011.
- Aşkar, Mustafa. "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetîyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39/1, (1999), 561-580.
- Aşkun, Vehbi Cem. *Sivas Şairleri*. Sivas: Kâmil Matbaası, 1948.
- Atasoy, Nurhan. "Osmanlı Dönemi Tarîkat Kıyafetleri ve Cihazları". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sûfîler*. ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, 189-219.
- Ayhan, Necdet. *Tokat Zileli Muharrem Efendi'nin Künûzü'l-evliyâ ve rumûzü'l-asfiyâ Adlı Eserinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2014.
- Chodkiewicz, Michel. *Velayet Mührü: İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet*. İstanbul: Sufi Kitap, 2022.
- Çavuş, Mahmut. *Arakiyeci-zâde Ahmed b. Ali et-Tokâdî ve Şifaü's-Şafiyesinin Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Çelebi, Evliya. *Seyahat-nâme*. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Çelebi, Kâtip. *Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-kütübi ve'l-fünûn*. Bağdat: Mektebetü'l-Müsennâ, 1941.

- Çelebi, Süleyman. *Mevlid*. haz. Faruk K. Timurtaş. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Çınar, Fatih. *Şemseddîn-i Sivâsî ve Tasavvufî Görüşleri*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*. İstanbul: İnkılap Yayınları, ts.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. “Şemsiyye”. *İslâm Ansiklopedisi*. 11/423. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 1970.
- Hammer, Joseph V. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2014.
- Harîrî-zâde, Mehmed Kemâleddin Efendi. *Tibyanü’l-vesâilî’l-hakâik fi beyânî selâsili’t-tarâik*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, 430-432.
- Hoca-zâde, Ahmed Hilmi. *Ziyâret-i Evliyâ*. İstanbul: Dâru’l-hilâfeti’l-‘Aliyye, 1317.
- Hulvî, Mahmûd Cemâleddîn. *Lemezât-ı hulviyye ez lemeât-ı ulviyye*. nşr. Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- İbn Arabî. *Ankâu muğrib fî hatmi’l-evliyâ ve şemsi’l-mağrib*. tah. Abdülbâkî Miftâh. Dimeşk: Dâru Ninova, 2016.
- İbnü’l-Arabî. *Fütûhât-ı Mekkiyye*. 10 Cilt. çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2012.
- İnal, İbnülemin Mahmûd Kemâl. *Son Asır Türk Şâirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.
- Karadaş, Cağfer. *Muhyiddîn İbn Arabî ve Düşünce Dünyası*. Ankara: Otto Yayınları, 2018.
- Kartal, Abdullah. “Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci: Şer’î ve Metafizik Bir İlim Olarak Tasavvuf”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 / 2 (2015), 149-175.
- Kayserî, Dâvûd. *Tasavvuf İlmine Giriş*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Kılıç, Mahmut Erol. “Fusûsu’l-Hikem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30/331. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Şeyh-i Ekber İbn Arabî Düşüncesine Giriş*. İstanbul: Sûfî Kitap, 2018.
- Konevî, Sadreddin. *Miftâhü’l-Gayb (Tasavvuf Metafiziği)*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Kütük, Rıfat. *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî’nin Gül-Efşân İsimli Mevlidi*. Erzurum: Ertual Akademi Yayıncılık, 2018.
- Levend, Ağah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Müstakim-zâde, Süleyman Sa’deddîn Efendi. *Mecelletü’n-nisâb*. Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 2000.
- Nâimâ. *Târîh-i Nâimâ*. çev. Zuhuri Danışman. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınları, 2015.

- Nazmî, Mehmed Efendi. *Hediyyetü'l-ihvân (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat)*. nşr. Osman Türer, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Öngören, Reşat. *Osmanlılar'da Tasavvuf*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Öteleş, Zeliha. "Tasavvufun Metafizik Omurgası: Rüya –Fusûs Merkezli Bir Değerlendirme". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 /2 (2019), 139-147.
- Özköse, Kadir. "Zileli Muharrem Efendi'nin Tasavvufî Düşüncesi". *Tarihi ve Kültürüyle II. Zile Sempozyumu*, ed. Mehmet Yardımcı. İzmir: Zile Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, 338-343.
- Peçevî. *Târîh-i Peçevî*. haz. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Rasim, Seyyid Mustafa Efendi. *Istılâhât-ı İnsan-ı Kâmil*. haz. İhsan Kara. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- Safâyî, Mustafa. *Nuhbetü'l-âsâr min fevâidi'l-eş'âr (Tezkire-i Safâyî)*. nşr. Pervin Çapan. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Salname-i Vilayeti Sivas 1308*, Sivas: Sivas Vilayet Matbaası, 1891.
- Sâmî, Şemseddîn. *Kâmûsu'l-a'lâm*. İstanbul: Mihran, 1306.
- Selânikî. *Târîh-i Selânikî*. haz. Mehmet İpşirli vd. Ankara: Türkiye Tarih Kurumu, 1999.
- Sivâsî, Recep. *Necmü'l-Hüdâ*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Kitaplığı, 694/2, 1a-56b.
- Sivâsî, Şemseddin. *Mevlîd*. haz. Hasan Aksoy. İstanbul: Sivas Belediyesi Yayınları, 2015.
- Süreyya, Mehmet. *Sicill-i Osmanî yahud tezkire-i meşâhir-i Osmâniyye*. nşr. Ali Aktan vd. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996.
- Tâhir, Mehmed. *Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli*. nşr. Tüccâr-zâde İbrahim Hilmî. İstanbul: Kütüphanesi-i İslâm, 1318.
- Tâhir, Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.
- Tâhir, Mehmed. *Ahlak Kitaplarımız*. İstanbul: Necmi İstikbâl Matbaası, 1325.
- Tatçı, Mustafa. "Hüseyin Vassaf Bey'in Mevlid Şerhi: Gülzâr-ı Aşk". *Süleyman Çelebi ve Mevlid- Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*. ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli. 251-269. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Telkenaroğlu, M. Rahmi. "Zileli Muharrem Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Ek-2/701-702, İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Türer, Osman. "Osmanlı İmparatorluğunda Padişah-Tarîkat Şeyhi Münasebetlerine Dair Tarihi Bir Örnek". *Türk Dünyası Araştırmaları* 33/2 (1984), 181-194.
- Ünal, Meral. *es-Sivasi-Şemsettin Ahmet b. Muhammed b. Arif ez-Zili'nin Mevlidi'n-Nebi İsimli Eseri (İnceleme, Metin, Dizin)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. nşr. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Vicdânî, Sâdık. *Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye (Tarikatler ve Silsileleri)*. nşr. İrfan Gündüz. İstanbul: Enderûn Kitabevi, 1995.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Zorlu, Cihat. *Ebu'l-Leys Muharrem Bin Muhammed ez-Zîlî'nin Hubbu'l-Mesâil Adlı Eseri Bağlamında Fıkıh Tasavvuf İlişkisi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.